

254 nje ženevskih konvencij in njihovih dodatnih protokolov, s tem pa prihajam do svojega drugega sklepa: bistveno je namreč pomembno, da humanitarnega prava ne pustimo stagnirati. Zastavlja se vprašanje, kako je mogoče učinkoviteje in strože uveljavljati skupno odgovornost vseh držav podpisnic konvencij, da bi zagotovili spoštovanje tega prava. Bodo obstoječi mehanizmi za uresničevanje zadostovali, da dosežemo ta cilj, ali pa bi bilo treba določiti in razviti še nove? Na to ne morem odgovoriti takoj, vendar je to v novem mednarodnem ozračju predmet razprave, ki se ga MORK misli dejavno lotiti, pri čemer se bo posvetoval z državami podpisnicami ženevskih konvencij. Hkrati moramo ponovno opredeliti in okrepiti svoje prizadevanje za širše spoznavanje humanitarnega prava, zato da bomo spodbudili javnost in se bo zavedela, kako življenjsko pomembno je, da se spoštujejo njegova določila. Nacionalne organizacije Rdečega križa in Rdečega polmeseca bodo morale biti v svojih deželah veliko dejavnejše v tem pogledu. Tudi množična občila bi morali tesneje pritegniti k temu prizadevanju, ker so pogosto neposredna pričra tragičnih posledic zaradi nespoštovanja humanitarnega prava; v zadnjem času je bilo jasno dokazano, kako njihova poročila močno vplivajo na javno mnenje in državne voditelje.

Moj tretji in zadnji sklep velja že priznani potrebi po izboljšanjem usklajevanju humanitarnih dejavnosti. O tej zadevi razpravljajo v sistemu Združenih narodov. Že samo po obsegu potreb, ki jih imajo žrtve v spopadih v Kambodži, Afganistanu, Sudanu, Somaliji, Mozambiku in zadnje čase v zalivski vojni in po njej, se lahko prepričamo, da je zares potrebno tesnejše sodelovanje pri humanitarni pomoči. Takšno usklajevanje je res nujno, da preprečimo vsakršno podvajanje naporov in izboljšamo učinkovitost vseh udeleženi. MORK se drži svoje neodvisne vloge strogo humanitarne, nevtralne in nepristranske ustanove, katere poslanstvo je, da opravlja naloge, ki ji jih dajejo ženevske konvencije, hkrati pa je pripravljen sodelovati v takih mehanizmih, ki bi jih morda ustanovili v Združenih narodih.

MORK tudi želi izboljšati sodelovanje s samim mednarodnim gibanjem Rdečega križa in Rdečega polmeseca, in sicer s širšo in intenzivnejšo povezavo z nacionalnimi organizacijami, katerih pomoč, sodelovanje in podpora so bistveni za opravljanje nalog, ki jih MORK-u zaupajo statuti našega gibanja. Tako se bo okrepila naša solidarnost in povečala naša učinkovitost.

Globoki politični prevrati v zadnjih nekaj letih so nas pripeljali do razpotja med preteklostjo, ki je komajda za nami, in prihodnostjo, v kateri človeštvo z novim navdušenjem poskuša ponovno določiti razmerja in spet odkriti človeške vrednote. Ne smemo zamuditi priložnosti, ki nam jo danes ponuja zgodovina, skušajmo skupaj povrniti idealu Rdečega križa in Rdečega polmeseca tisto univerzalno razsežnost, ki mu daje vso pravno moč.

KRATEK PREGLED RAZVOJA POŽARNOVARNOSTNE ZAKONODAJE NA SLOVENSKEM

Rudolf Nanger*

Pobudo za pisanje prispevka, v katerem naj bi bil podan pregled razvoja požarnovarnostne zakonodaje in gasilstva na slovenskih tleh, mi je dal v drugi polovici leta 1990 takratni svetovalec Predsedstva R Slovenije g. Bojan Ušeničnik. Zaradi izredne obsežnosti gradiva, ki ga je bilo treba poiskati in pregledati — zlasti še, ker sem želel obdelati ne samo državne represivne ukrepe, ampak tudi preventivne ukrepe na tem področju — je bilo gradivo pripravljeno decembra 1990. Vendar je bil zapis ocenjen kot preobširen in dana je bila pobuda oz. predlog, da se ga primerno skrajša. To sem storil in pri tem izpustil zlasti področje preventivnih ukrepov, ki pa ni nič manj zanimivo, zato morda o tem kdaj drugič.

Stari in srednji vek — kratko o pravnih ureditvah v tistih časih

Stari vek — antika

Zgodovina gasilstva sega daleč nazaj v dobo prvih civiliziranih ljudstev. Stara ljudstva takratnega časa (Sirci, Babilonci, Egipčani, Kitajci in drugi) so se na različne načine borili proti ognju, vendar kaj dosti o tem ne vemo. Najstarejši pisni dokument sega v II. tisočletje pred našim štetjem — najdena je bila na papirusu napisana uredba o gašenju požarov v starem Egiptu. Na zavidljivo višino pa je izpopolnila to službo rimska država. O tem je ohranjenih več pisanih virov, zlasti še iz časov Julija Cezarja in Avgusta. Ko je Rim v času Avgusta (v letih 30 — 14 p. n. š.) postal svetovna država — imperij, se je gasilska služba že delila na državno in zasebno. Avgust se je med svojim vladanjem energično lotil ureditve protipožarne službe in je mesto Rim razdelil na 14 požarnih okrajev.

Po rimskem zgledu so organizirala podobno protipožarno službo tudi mesta širje po rimskem imperiju, o čemer pričajo zapiski Plinija ml. in Apolonara. Iz tega časa je znan odlok cesarja Septimija in kasneje cesarja Caracalle iz leta 205 za mesto Flavio Solvo (pri Lipnici na Štajerskem), v katerem je bilo 100 meščanov imenovanih za gasilce. Če je imelo to mesto, ki je takrat štelo okoli 3000 prebivalcev, svojo gasilsko četo, je zelo verjetno, da so imela podobno organizacijo tudi druga mesta na naših tleh, kot Petovia, Celeia in Emona, ki so imela do 5000 prebivalcev. Razen že omenjenih držav-

nih »poklicnih« gasilcev so iz rimske države znani tudi društveni »prostovoljni« gasilci, predvsem iz vrst obrtnika. Ta organizacija se je razvila zlasti v I. stol. n. š. na vsem območju zahodnorimskega cesarstva.

Zaton zahodnorimskega cesarstva, ki se je začel ob koncu IV. stol. z upori sužnjevc, kolonov, delavcev v rudnikih ter vpadi germanskih plemen, je prav tako vplival na propad protipožarne službe kot celote. Takratna visoko razvita družba ji je namenjala vso pozornost in jo v okviru danih možnosti razvila do najvišje možne stopnje.

Srednji vek

Po propadu rimskega cesarstva ni zaslediti nobenih vesti oz. pisnih dokumentov o protipožarni službi. Šele v IX. stol. v času Karla Velikega je zaslediti prvo srednjeveško uredbo o nočni straži v posameznih mestih. Te straže so bile dolžne ob vsakem požaru organizirati vse meščane za obrambo in gašenje. V Franciji je Ludvik IX odredil stalno stražo, katere dolžnost je bila vedeti nad varnostjo državljanov, kamor je spadala tudi skrb za alarmiranje in gašenje požarov. Ta organizacija se je razvijala in šele leta 1667 je bila varnostna služba ločena od protipožarne. Na naših prostorih je zaslediti ponovne odredbe šele po velikem dunajskem požaru leta 1276. Leta 1278 je Rudolf Habsburški izdal požarni red, ki pa je veljal le za mesto Dunaj. Ostala mesta so se skušala na razne načine ubraniti pred elementarnimi kot tudi požarnimi nesrečami, pri čemer so se opirala predvsem na cehovsko organizacijo in požarne ređe, ki so znani od XIII. stol. dalje. Tem požarnim redom so skorajda vedno botrovali veliki požari, ki so praviloma upepelili cela mesta.

* Jerebova 3, Novo mesto.

Požarni redi, ki so jih imela mesta v XIV. in XV. stol., so zelo podobni.

V XVII., zlasti pa v XVIII. stol. so mnoga mesta zelo okrepila požarno službo, ki pa še vedno ni mogla preprečiti velikih požarnih katastrof. Med nemškimi mesti si je pridobil velik sloves požarne urejenosti Hamburg, ki je v XVII. stol. kar trikrat dobil požarni red. Iz tega je videti, da je imelo mesto močno in zelo dobr organizirano protipožarno službo, ki je bila tudi primerno opremljena.

Podobno kot širom po Evropi so ravnala tudi mesta na Slovenskem. Mesto je bila trdnjava, v kateri je treba vedno oprezati za sovražnikom. Podnevi in ponoči so bili vsi dohodi v mesto dobro zastraženi. Čuvaj na gradu si je skrbno ogledoval, če bi se kje pojavil sumljiv dim, saj je bil ogenj vedno najstrašnejši in najnevarnejši sovražnik vseh mestnih naselbin. V požarnem in gasilskem redu za Ljubljano so leta 1676 do vseh podrobnosti natančno določili delo, kadar je v mestu gorelo.

Pri tem je omeniti še eno veliko lo — splošno zaostalost in z njo povezano praznoverje. To se je kazalo ne le pri ljudskih množicah, ampak tudi v državni upravi. Iz tistega časa je znana odredba, ki jo je izdal leta 1742 Saško — Weimarski vojvoda Ernst Avgust, ki pravi: »Upoštevajoč, da povzročajo požari toliko gorka in jih moramo preprečiti, naročamo, da morajo biti pripravljene v vsakem mestu in vasi več lesenih krožnikov, s katerih je že kdo jedel. Na te krožnike se morajo narisati pri pojemajoči luni opoldne med 11. in 12. uro s svežo tinto in novim peresom figure in napisati besede po priloženem vzorcu. Če izbruhne požar, se mora ta krožnik vreči v ogenj z besedami ‚v imenu božjem‘ in če se ogenj s tem ne bi ukrotil, je treba to ponoviti še dvakrat. S tem bo požar gotovo pogašen. Take krožnike morajo imeti shranjene v mestih župani, v vaseh pa rihtarji in jih morajo uporabiti v primeru sile na navedeni način. Ta odredba pa ostane tajna tako za meščane kot za kmete. Dano v Weimarju, dne 24. 12. 1742.« Opisano praznoverje, ki danes pomeni krepko šalo, je le eno izmed mnogih, ki so se ohranila v pozno dobo fevdalizma. In šele XIX. stol. je prineslo v to dejavnost več realnosti in treznega preudarka.

Novejša doba — razvoj na Slovenskem

Pozni srednji vek do »pomladi narodov«

Zanimiva so natančnejša določila že omenjenega ljubljanskega požarnega reda iz leta 1676. Po teh določilih so morali župan, mestni sodnik in najuglednejši svetovalci takoj na kraj požara, da so s svojo veljavnostjo lahko ukrenili vse potrebno. Meščani, ki jim je pretila nevarnost pred ognjem, pa so morali priti s primernim orodjem na požarišče ali tja

poslati koga drugega. Da bi preprečili požare, je mestni sodnik moral dati vsakega četrta leta pregledati vse dimnike v mestu: vmes pa večkrat razglasiti, da mora imeti vsak lastnik hiše pred svojo hišo sodček z vodo, še posebno ob poletni suši. Sodnikova skrb je bila tudi, da ni imel nihče v mestu več kot eno ali največ dva voza slame ali sena in še to na dobro zavarovanem kraju. Končno je požarni red določal, naj se pravočasno podro strehe in hiše, na katere bi se lahko ogenj razširil v primeru močnega vetra.

Deželna vlada za Kranjsko je 19. oktobra 1748 odredila, da je treba sleherni leto pregledati vse dimnike in ugotoviti, če so pravilno ometani in pravočasno ometeni ali ne. Malomarnost so kaznovali s 2 goldinarjema v prid požarnega sklada. Kranjsko deželno glavarstvo je v začetku leta 1773 izdalo nov požarni in gasilski red, leta 1775 pa je bil obnovljen podoben gasilski patent po vzoru gasilskega reda cesarice Marije Terezije. Navedeni požarni red iz leta 1773 je imel dokaj natančna preventivna določila.

Dne 31. oktobra 1792 so v Gradcu izdali požarni red za mesta in trge, ki je povzel določila vseh mogočih požarnih redov in je bil zelo obširen, saj je v štirih poglavjih podrobno obravnaval razna vprašanja protipožarne dejavnosti in varnosti.

Bil je od vseh požarnih redov najpopolnejši in daje zelo lep pregled nad stanjem požarnega varstva še pred začetkom organizirane gasilske organizacije, ki je bila kasneje ustanovljena na prostovoljni osnovi. V celoti zajema preventivno in represivno dejavnost.

Obravnavani požarni red je veljal za Štajersko. Po njegovem vzoru je podobnega dobila Kranjska leta 1795. S tem je bilo uvedeno izdajanje požarnih redov za podeželje (Postavo za volo ognja na kmetih), ki je bilo ločeno od posebnih požarnih redov za mesta in trge.

Terezijansko-jožefinska doba (Marija Terezija 1740—1780 in Jožef II. 1780—1790)

Predstavlja čas dozorevanja uradniške organizacije, centralno organizirane države z uveljavitvijo prosvetljenega absolutizma in njene ekonomske utrditve.

Marija Terezija se je lotila reforme državne uprave, davčnega sistema in reorganizacije vojske, ki so avstrijsko polovico monarhije (brez Ogrske) spremenile v centralizirano absolutistično državo. V okviru pravnega urejanja države so bili izdani tudi požarni redi in drugi predpisi. V mestih je bila urejena služba nočnih čuvajev, in to predvsem v cerkvenih stolpih. Nakupovali so razno gasilsko orodje in ga delili med hišne gospodarje in večje podjetnike. K izvajanju preventivnih ukrepov so pritegnili zlasti dimnikarje, ki so postali neke vrste požarni nadzorniki. Vodstvo gašenja je bilo po tradiciji v rokah župana in ostale oblasti. Občine in še posebno mesta so morale skrbeti za gasilno opremo, zlasti za brizgalne. V tej dobi so gasili obrtniki, ki so dobili točno določene naloge. Požarni red Marije Te-

rezije za Kranjsko iz leta 1773 je za podeželje veljal le po možnosti.

Leta 1782 je bil znova uveden skupen požarni red ter publiciran za posamezne dežele. Leta 1787 je bil povsod uveden postopek za izdajo gradbenega dovoljenja ob predhodni predložitvi gradbenega načrta.

Sredi XVIII. stol. so deželne vlade Kranjske, Koroške in Štajerske začele skrbeti tudi za podeželje. Enkrat na leto so odredile preglede dimnikov, da bi ugotovili, če so pravilno ometani in ometeni. Malomarnost je bila kaznovana z denarno globo v korist požarnega sklada.

V začetku leta 1773 je Kranjsko deželno glavarstvo izdalo nov požarni red na osnovi požarnega reda Marije Terezije. V Ljubljani je magistrat postavil svoje zaupnike, ki so jih imenovali četrtni mojstri. Ti so bili oblastvo I. stopnje, kadar je šlo za poravnavo preprirov med sosedi. Nadalje so morali skrbeti za javni red in mir na svojem območju ter za pravilno izvajanje požarnega reda. Podoben razvj kot Ljubljana so doživljala tudi druga slovenska mesta. Tako je imel Maribor že v drugi polovici XV. stol. v službi požarnega nočnega čuvaja, ki je leta 1475 dobival za 10 noči službe 75 pfenigov plače.

Ilirske province (1809—1813) so doba francoske oblasti na Slovenskem, ki prinaša na Kranjsko z Ljubljano, Koroško in Primorsko povečano zanimanje za protipožarno službo

Po katastrofalnih požarih v Kranju in Trzinu je generalni guverner Ilirskih provinc objavil poseben ukaz, da se morata kraju in razmeram primerno urediti požarna policija in gasilska služba. Ta ukaz uvođoma ugotavlja, da je do katastrofalnih požarov v teh dveh mestih prišlo predvsem zaradi same gradnje hiš in premajhne pazljivosti prebivalcev. Da bi preprečili takšne nesreče, je bilo odrejeno: v porihodnje morajo biti vse tovarne, delavnice in hiše zidane tako, da ne bo stika med zidanimi in lesenimi poslopji. Navedena so bila tudi določila o kritju streh, debelini zidov in dimnikov, o čiščenju dimnikov itd. Skratka, francoske oblasti so od vseh mest in trgov zahtevale, da izpolnjujejo določila te listine ter povečajo sredstva za požarne namene.

Doba po francoski oblasti

Po propadu Ilirskih provinc oktobra 1813 je oblast na tem ozemlju v imenu avstrijskega cesarja prevzel vojaški in civilni guverner, ki je nadaljeval francosko politiko na področju požarnega varstva. Tako ta predmarčna doba oz. doba t. i. Meternichovega absolutizma — centralizacije države prinaša 18. 5. 1825 nov požarni red, ki je bil objavljen tudi v slovenskem jeziku pod naslovom »Ognj gasitni navod ali naredbanje ognj gasiti«. S tem novim predpisom so poostrili terezijansko-jožefinske ter francoske gradbene uredbe in predpise. Ta požarni red so morali dvakrat na leto prebrati prebivalcem na javnem kraju. Vseboval je tudi določila, s katerimi so ustanovljali gasilske skupine.

256 Na osnovi omenjenega požarnega reda je mesto Ptuj izdalo svoj požarni red, ki je bil prilagojen njihovim potrebam in je vseboval 10 členov. Zanimiv je tudi mariborski požarni red iz leta 1852, ki je s svojimi določili ohranil vse elemente iz terezijanske dobe, obenem pa vnesel vrsto novih od katerih nekateri že nakazujejo tudi bodoči razvoj prostovoljnega gasilstva.

Kot zanimivost bi omenil še Prekmurje, kjer sta se ujela gospodv interes za varčevanje z lesom in požarnovarnostni razlog. Znano je namreč, da so Slovenci med Muro in Rabo postavljali od prvih desetletij XIX. stol. hiše iz smrekovega lesa, le temelj je bil iz hrastovine ali kostanjevega lesa. Dolnjejeseniški lastnik grof Batthyani pa je ukazal, da novih hiš ne smejo več postavljati iz lesa, temveč le iz opeke ali glinene opeke.

Iz podanega je razvidno, da kljub povečanemu zanimanju takratnih oblasti za razvoj požarne službe in s tem v zvezi tudi sprejemanje novih predpisov vse do druge polovice XIX. stol. to področje ni doseglo posebnega razvoja. V mestih in trgih naše dežele je ostala ta služba tipično cechovska. Meščani so jo razen v nesreči občutili zgolj kot breme oz. celo kot nujno zlo, povezano s požarnimi redi in drugimi predpisi. Velik preobrat v tem gledanju pomeni nastajanje nove, domače industrije z velikimi objekti, povečan razvoj prometa in trgovine ter s tem povezana rast slovenskih mest po meščanski revoluciji leta 1848.

Druga polovica XIX. stoletja pa do konca prve svetovne vojne

Represivni ukrepi

Konec petdesetih let XIX. stol. je prišlo do velikih sprememb tako v Evropi kot tudi v Avstriji. Nastala je dvojna monarhija Avstro-Ogrska; avstrijski polovici so pripadle Kranjska, Štajerska in Primorska (Trst, Gorica in Istra). Po dualistični ureditvi so sprejeli številne zakone, ki so znani kot t. i. decembrski ustava. Ta je z nekaterimi spremembami ostala v veljavi vse do razpada habsburške monarhije. Državni zbor je med drugim sprejel zakon o pravico združevanja (o društvih in političnih društvih), zakon o pravici zborovanj in zakon o splošnih pravicah državljanov. Ti in drugi zakoni so narodom zagotavljali enakopravnost, pravico do uporabe svojega jezika v uradih in šolah, enakost pred zakonom ter osebno versko svobodo. Volitve v deželne zbornice januarja 1867 so prinesle slovenskemu narodnemu gibanju prvo veliko zmago. Vsi kmečki volilni okraji na Kranjskem, Štajerskem in Goriškem so izvolili slovenske poslance. Na Kranjskem so imeli Slovenci v deželnem zboru od 36 kar 25 svojih poslancev.

V začetku 60. let prejšnjega stoletja je zaslediti prve resnejše poskuse, da bi ustanovili organizacijo, službo, ki bi bila strokovno usposobljena za gašenje požarov. Tako potrebo so zlasti čutila mesta, med njimi še posebnno Ljubljana, ki ji je dobro ostala v spominu požarna katastrofa v cukrarni. Tako je v Ljubljani uredil protipožarno službo magistralni svetnik Guttman. Ta služba je bila poverjena mestnim uslužbencem; stavbni nadzornik je moral biti navzoč pri vsakem požaru, da je z navsveti podpiral Guttmana, vendar je bilo vse to premalo. Magistrat je uvidel, da se je treba drugače lotiti rešitve tega problema. Takratni ljubljanski župan dr. Costa je konec leta 1863 izdal poseben gasilski red. Po tem redu so požarno brambo v Ljubljani sestavljali:

- člani društva Južni sokol, ki so k brambi prostovoljni pristopili,
- in pomožno osebje, ki ga dodeli brambi v pomoč društvo samo ali mestni magistrat.

Požarna bramba je bila podrejena mestnemu požarnemu ravnateljstvu. Poveljevala sta ji načelnik ali njegov namestnik, ki so ga volili za eno leto. Člani so prevzemali dolžnost s prisego, da bodo izvrševali prevzeto delo. Kljub vsem dobrim željam pa se ta požarna bramba ni mogla razviti v čvrsto organizacijo. Zato je leta 1869 takratni župan dr. Josip Suppan ustanovil pripravljalni odbor za ustanovitev prostovoljnega gasilskega društva.

V Mariboru je občinski red iz leta 1866 izročil mestnemu županstvu požarno policijo ter skrb ob izbruhu požara. S tem pa se je požarna bramba še poslabšala. Bil je sicer več poskusov, da bi to vprašanje primerno rešili, vendar jih je občina vztrajno zavračala.

Tako je Ptuj jeseni 1869. leta prehitel Maribor in ustanovil požarno brambo. Isto se je zgodilo še v nekaterih drugih slovenskih mestih (Celje, Laško, Metlika itd.).

Neurejeno stanje na tem področju je terjalo ustrezne rešitve. Tako je centralna oblast na Dunaju za takratne slovenske dežele izdala ustrezne predpise:

- a) »Postava od 15. septembra 1881 za devajoča red o požarne policiji in o gasilskih stražah za vojvodino Kranjsko brez Ljubljane z dodatkom«. Načrt pravil in službenega reda za osnovo prostovoljnih gasilskih straž, ki sta jo podpisala cesar Franc Jožef in predsednik vlade Taaffe. O tem predpisu nekoliko več v nadaljevanju.
- b) Dne 23. 6. 1886 je bil sprejet štajerski deželni zakon št. 29, s katerim je bil izdan gasilski red za vojvodino Štajersko, izvzemši deželno stolno mesto Gradec.
- c) Dne 10. 3. 1891 je bil podoben predpis sprejet še za vojvodino Koroško.

Glede na to, da so si bili ti predpisi dokaj podobni, morda nekaj besed o postavi iz leta 1881. V njenih šestih poglavjih je bila nanizana vsa problematika takratnega požarnega varstva. Tako prvo poglavje določa naloge občine, ki mora skrbeti za požarno policijo, drugo poglavje govori o preprečevanju požarov, ometanju dimni-

kov, požarni straži in v glavnem ponavlja določbe prejšnjih požarnih redov. Tretje poglavje govori o nalogah gasilcev. Nove so določbe o gasilnem orodju, ki ga mora imeti vsaka občina. Četrto poglavje govori o nalogah, kadar izbruhne požar. Peto poglavje obsega kazenska določila. Zadnje, šesto poglavje pa govori o splošnem nadzoru nad delom občine, požarne policije in požarne straže ter pooblašča notranjega ministra, da nadzoruje izvrševanje postave. Na koncu je bil priložen tudi »načrt pravil prostovoljne požarne brambe« in »osnovna pravila za podporno matico prostovoljne požarne brambe«. Ta dva dokumenta sta bila kasneje za osnovo pri pripravi prvih pravil prostovoljnega gasilstva.

In še ena zanimivost — delitev gasilstva, ki je bila bolj ali manj enaka za vse takratne avstrijske dežele. Deželni zakon za vojvodino Štajersko z dne 23. 6. 1886 v poglavju »gasilstvo« v 34. členu določa:

Gasilstvo je:

1. javno, in sicer prostovoljno ali plačano,
2. zasebno.

Prostovoljno gasilsko društvo se ustanovi s prostovoljnim pristopom na osnovi zakona o društvih. Plačani gasilci spadajo med občinske uslužbence, zato se to področje uredi in vodi po določbah občinskega reda in po sklepah občinskega zastopa. Določbe veljajo v celoti samo za javno gasilstvo, zasebno gasilstvo pa je sestavljeno iz tvornic in podobno, in sicer izmed oseb, ki so tam zaposlene.

Preventivni ukrepi

Stavbna zakonodaja po letu 1848 je znana po vrsti novih stavbnih redov, ki so jih začeli sprejemati in uveljavljati v drugi polovici XIX. stol. Tako so se razen požarnovarnostnih ukrepov začeli uveljavljati tudi drugi preventivni ukrepi, kot npr. pred poplaviami itd.

Stavbni red za Štajersko (razen mesta Gradec) iz leta 1857 z nekaterimi izjemami prepovedal nove lesene zgradbe (razen ut, kozolcev in zasilnih objektov), odpravljaj uporabo starih lesenih delov zgradb, omejeval uporabo manj trdnih gradiv (npr. ilovice), dovoljeval graditev le poklicnim obrtnikom ter praviloma zahteval vratne podboje iz kamna, kritje z opeko in škrljem, predpisoval lego peči, ognjišča itd.

Gradbeni red za Koroško (brez Celovca) je izšel tik pred uveljavljanjem deželne zakonodaje. Ravnal se je po podobnih vodilih kot štajerski. Gradbeni red za Istro (brez Pulja) iz leta 1874 se je delno skliceval na posebne predpise požarnega reda, sicer pa je za podeželje dopuščal precejšnjo prostost, s čimer naj bi bila gradnja kmečkih hiš olajšana in kar moč poceni. Gradbeni red za mesto Trst in njegovo območje (1884, 1888) je bil, podobno kot red za Istro, za podeželjske gradnje zelo širokosrčen. V Prekmurju sta veljala požarno-policijska reda, sprejeta na skupščini Železne županije 1908. leta in županije Zala leta 1904.

Za Vojvodino Kranjsko je bil 25. 10. 1875 sprejet stavbni red, ki je bil v splošnem

podoben stavbnemu redu vojvodine Štajerske. Imel je 7 razdelkov (poglavij). Zanimiva so zlasti tista preventivna določila, ki naj preprečujejo požare; vendar jih tu zaradi pomanjkanja prostora ne omenjam.

Obdobje med obema vojnama (1918—1941)

Zakonodajna dejavnost v tem obdobju je bila dokaj pestra. Predpisi s področja požarnega varstva pa niso bili zbrani, ampak so bili razreseni po vrsti zakonov, po uredbah, navodilih in pravilnikih.

Zanimajo nas prvi ukrepi »celokupne deželne vlade za Slovenijo«. V naredbi št. 6 z dne 31. 10. 1918, ki jo je izdelalo poverjeništvo za pravosodje iste vlade in je bila objavljena v Ur. listu št. 1 dne 14. 11. 1918, je pod točko II. zapisano: »Vsi dosedanja zakoni in vse dosedanje navedbe ostanejo še nadalje v veljavi, podpisal dr. Vladimir Ravnihar.« Iz tega izhaja, da so na Slovenskem ostali v veljavi predpisi bivše Avstro-Ogrske in tudi nova oblast se ni posebej trudila, da bi v doglednem času sprejela in uveljavila novo zakonodajo.

V skladu z novo ustavno ureditvijo (vidovdanska ustava 28. 6. 1921) sta bili na območju Slovenije ustanovljeni ljubljanska in mariborska oblastna skupščina. Ljubljanska skupščina je protipožarno zakonodajo obravnavala šele 27. 10. 1928, ko je sprejela »Uredbo o požarno-policijem red in gasilstvu v ljubljanski oblasti, izvemši mesto Ljubljana«. Ta uredba je dejansko le dopolnjeni povzetek »Postave . . .« z dne 15. 9. 1881, veljavne za vojvodino Kranjsko. Njeni glavni deli so naslednji:

- I. del — splošna določila (požarni ogledi, požarna straža in odprava pomanjkljivosti),
- II. del — preprečitev požara — gasilski red in dolžnosti oblasti,
- III. del — gasilsko orodje,
- IV. del — gasilstvo (prostovoljno, poklicno in zasebno),
- V. del — podporni sklad,
- VI. del — sklicne priprave (alarmiranje) in pomoč sosednim občinam,
- VII. del — gašenje,
- VIII. del — ukrepi po požaru,
- IX. del — stroški gašenja in reševanja,
- X. del — kazenska določila,
- XI. del — nadzorstvo nad izvrševanjem požarno-policijskega reda,
- XII. del — končne določbe.

Iz končnih določb je še razvidno, da se s to uredbo poleg ostalega razveljavljajo nasprotujoča si določila navedbe »celokupne deželne vlade za Slovenijo« z dne 3. 11. 1920, ki se nanašajo na prispevke zavarovalnic v gasilski sklad.

Mariborska oblastna skupščina je imela prav tako namen novelirati »gasilski red

za vojvodino Štajersko« z dne 23. 6. 1886, vendar jo je prehitela ustanovitev banovin leta 1929.

Po dolgotrajnih pripravah je bil 15. 7. 1933 sprejet Zakon o organizaciji gasilstva, ki je v 100 členih podrobno določal organizacijo gasilstva v kraljevini Jugoslaviji, splošne določbe in finančna sredstva. V organiziranosti je do vseh podrobnosti določal delovanje gasilskih organizacij, tako da društva niso več potrebovala svojih pravil. Vendar pa organizacija skrbi razen za strokovno izobrazbo tudi za nacionalno, kulturno in prosvetno vzgojo svojih članov. Glavna določila zakona so bila naslednja:

Organizacija

Sestavljajo jo gasilske čete, gasilske župe, gasilske zajednice in Gasilska zveza kraljevine Jugoslavije. Gasilske čete so se delile na prostovoljne, poklicne, industrijske in zavodske ter obvezne. Za javne gasilske čete so se šteje prostovoljne, poklicne in obvezne, za zasebne pa industrijske oz. zavodske. Torej na te javne gasilske čete je bil po zakonu prenesen nadzor nad požarno obrambo in izvrševanje dolžnosti pri požaru samem; za javne organe pa, ko na te prenese občinska uprava del oblasti, ki se nanaša na požarno varnost po zakonskih požarnopolijskih predpisih.

V členih 27, 28 in 29 so določila, katera podjetja morajo imeti svoje gasilske čete in v katerih primerih morajo ustanoviti poklicne gasilske čete.

Gmotna sredstva

V tem poglavju so dokaj podrobna določila o financiranju gasilstva, s strani zavarovalnic, zasebnih podjetij, ministrstev kot tudi občin. Ustanovljeni so bili bano-vinski skladi.

Prehodne in končne določbe

V poglavju so zanimiva določila o oprostitvi carinskih dajatev za tiste izdelke tujeja izvora, ki jih niso izdelovali v državi. Minister za promet je bil pooblaščen, da s posebno uredbo predpiše gasilec ugodnosti za vožnjo ob večjih požarih ali naravnih nesrečah kakor tudi ugodnosti za člane uprav gasilskih organizacij na državnih železnicah, ladjah in ostalih državnih prevoznih sredstev za zlete, kongrese, skupščine in ostala gasilska potovanja.

Vse gasilske organizacije so bile oproščene tudi poštnih pristojbin (pisma, dopisnice, poštne položnice, čekovna vplačila, tiskovine, pakete itd.) tako v medsebojnem prometu kakor v poslovanju z državnimi in drugimi oblastnimi organi.

Kako je bilo vse centralno urejeno in podrejeno vladi in ostalim državnim organom, najbolj zgovorno priča to, da je celo uniforme predpisoval pristojni minister za telesno vzgojo naroda.

To področje je bilo obravnavano še v nekaterih drugih predpisih, npr. v zakonu o občinah, gradbenem zakonu, obrtnem zakonu, zakonu o železnicah, zakonu o gozdovih, ki jih posebej ne razčlenjujem.

Kot zanimivost bi le omenil Pravilnik o zaščiti pred zračnimi napadi iz novembra 1939, ki ga je izdal takratni minister za vojsko in mornarico M. Nedić. Pravilnik je dal sicer osnovna navodila za uspešno zaščito, zlasti še pred letalskimi napadi, vendar je bil sprejet veliko prepozno, da bi bila lahko organizirana čvrsta obramba z usposobljenimi ljudmi in zadostno tehnično opremo, za katero žal nikoli ni bilo potrebnega denarja.

Druga svetovna vojna (1941—1945)

Po aprilski katastrofi kraljevine Jugoslavije so slovensko ozemlje zasedle tuje okupacijske sile. S prevzemom oblasti in priključitvijo zasedenega ozemlja k svoji državi so tudi na področju požarnega varstva uporabljale svoje državne zakone.

Gorenjska — Štajerska:

Za Nemce sta bili Štajerska in Gorenjska sestavna dela III. Reicha, zato so uporabljali na tem ozemlju svoje veljavne predpise:

- Področje požarnega varstva je bilo urejeno s predpisi, ki jih zaradi obsežnosti ne navajam. Ureditev je bila podobna sedanji pravni ureditvi v Nemčiji. Nadzor nad izvajanjem predpisov je bil v rokah »Feuerschutzpolizei« in občinskih uradnikov za gradbeno področje po občinah.
- Področje organizacije gasilstva so urejali kar trije zakoni:
 1. zakon o zaščiti pred zračnimi napadi (Luftschutzgesetz z dne 20. 6. 1935) je urejal obveznost zaščite pred zračnimi napadi;
 2. zakon o izgradnji Wermachta (Gesetz für den Aufbau der Wehrmacht) z dne 16. 3. 1935 je urejal splošno delovno obveznost;
 3. zakon o gasilstvu (Gesetz über das Feuerlöschwesen) z dne 23. 11. 1938 obsega le 8 členov, podpisalo pa ga je kar pet takratnih funkcionarjev (A. Hitler kot šef vlade, Fritsch kot notranji minister, Keitel kot vodjavrhovne komande Wermachta, Göring kot letalski minister in poveljujoči vojnega letalstva in Reinhardt kot finančni minister).

Ker je to zelo kratek predpis z izredno racionalno vsebino, naajam podrobnosti. V preambuli zakona so bila podana osnovna načela nacionalsocializma, princip vodje, obveznost zaščite pred zračnimi napadi, stroga centralizacija in opredelitev organiziranega gasilstva kot policijske naloge.

V 1. členu je določeno načelo, po katerem je notranji minister pooblaščen določiti občine, ki morajo imeti gasilsko policijo. Določiti tudi, kateri poklicni gasilci se

258 reorganizirajo v gasilsko policijo. Starostna meja je 60 let.

Člen 2 opredeljuje gasilce — prostovoljne, obvezne in industrijske.

Člen 3 dopušča, da ima občina, v kateri je organizirana gasilska policija, glede na krajevne razmere tudi ustrezno opremljeno prostovoljno in obvezno gasilstvo.

V 4. členu je določeno, da odgovorni za zaščito pred zračnimi napadi določi, katere občine morajo imeti poleg gasilske policije še prostovoljne in obvezne gasilce.

Po 5. členu je dolžnost občine vzdrževanje in nabava orodja in opreme za prostovoljne ali obvezne gasilce ter skrb za njihovo strokovno izobraževanje.

Po 6. členu so bile razpuščene dotedanje gasilske organizacije prostovoljcev, namesto tega pa formirane gasilske skupine kot pomožna policija.

Po 7. členu notranji minister ureja celotno problematiko požarnega varstva, vključno z inšpekcijskimi službami, prek ustreznih zveznih upravnih predpisov.

In po členu 8 je bilo urejanje tega zakona za Avstrijo in priključene predele pridržano.

Znano je, da je obstajalo rivalstvo oz. trenja med Göringom in Himlerjem, kasnejšim notranjim ministrom, kar se je poznalo tudi v delovanju teh dveh struktur (policija, gasilstvo, protiletalska zaščita) na zasedenih ozemljih. Tako so na priključenem slovenskem ozemlju takratne nemške oblasti podredile gasilstvo protiletalski zaščiti. V gasilskih četah so bili predvsem starejši člani, ki jih je kot gasilske obveznike določila občina in je tudi skrbela za njihovo strokovno vzgojo. Vaje so imeli vsak teden, poveljnike pa so pošiljali na izobraževanje v gasilsko šolo v Gradec, pa tudi v podobno šolo, ki je bila v Celju.

Pri tem je treba pripomniti, da je bila gasilska policija (poklicni gasilci) ena izmed štirih oblik policije in je nosila oznake SS, njeni pripadniki pa so bili izbrani po strogem arijskem načelu. K temu je treba dodati, da so osnovna načela tega zakona ostala v veljavi še po vojni, oz. so bila očiščena nacistične idejne »navlake« ter prilagojena sodobnemu času s tem, da je danes gasilstvo sicer ločeno od policije, je pa ostalo kljub temu povsem samostojen sektor v notranjem ministrstvu.

Italijansko okupacijsko območje — ljubljanska pokrajina

Je bilo kot pokrajina priključeno takratni kraljevini Italiji.

Požarno varstvo je spadalo v notranje ministrstvo, izvajanje predpisov pa so nadzorovale poklicne gasilske enote, ki so bile organizirane po vojaškem vzoru. Samo gasilstvo je bilo organizirano po novem zakonu, ki je bil uveljavljen oz. sprejet že po okupaciji naših krajev. Naslov zakona z dne 27. 12. 1941 je »Nuove norme per l'organizzazione dei servizi antiincendi«. Dopolnjena oz. izpopolnjena verzija tega zakona velja še danes. Po tem zakonu je bilo gasilstvo organizirano kot poklicno, in to na sedežih provinc, med-

tem ko prostovoljnega gasilstva niso poznali. Z odlokom visokega komisarja za ljubljansko pokrajino je 16. 9. 1941 prevzel gasilsko službo v pokrajini komandant tržaškega gasilskega zbora. Tako je v Ljubljani poklicna gasilska četa opravljala gasilsko službo pod italijanskim vodstvom »97. Corpo Vigili del fuoco«, v kateri je bilo več italijanskih gasilcev, ki so prišli v glavnem iz Trsta (štela je prek 100 gasilcev). V Črnomlju, Metliki, Kočevju, Logatcu, Novem mestu pa so bile pomožne čete pod vodstvom italijanskih gasilcev. Razpustili so gasilsko zajednico, župe in čete.

3. Prekmurje

Tudi Madžari so na območju, ki so ga zasedli, uveljavili svoje požarne predpise, katerih izvajanje je bilo v pristojnosti občin oz. novoimenovanih županov.

Tudi gasilstvo je bilo urejeno po njihovih predpisih. Fgasilskih organizacij niso razpuščali, le predsednike so zamenjali s svojimi notarji in nadnotarji. Drugih odbornikov niso razrešili. Celo gasilsko organizacijo — čete pa so vključili v svojo gasilsko zvezo v Szombathelyju.

Obdobje po drugi svetovni vojni

Prezidij ljudske skupščine FLRJ je 23. 10. 1946 z zakonom o razveljavanju pravnih predpisov, sprejetih pred 6. 4. 1941, dopustil možnost njihove uporabe, v kolikor niso bili v nasprotju z ustavo FLRJ in ustavami republik. Tako so na osnovi starih predpisov ponovno zaživele in začele delovati gasilske čete. Pri rajonskih odborih nove oblasti v Ljubljani so bili postavljeni referenti za gasilstvo. Pri poverjeništvih za notranje zadeve pa so bila ustanovljena gasilska poveljstva, v katera so bili vključeni tudi prostovoljni gasilci. Poklicna gasilska četa v Ljubljani se je preimenovala v gasilsko milico.

Postopoma se je začelo urejati tudi to področje.

Dne 19. 5. 1948 je ljudska skupščina LRS sprejela zakon o prostovoljnih gasilskih društvih (objavljen v Ur. l. LRS št. 23/48 z dne 21. 5. 1948), v katerem ureja položaj prostovoljnega gasilstva na območju naše republike. Ko je vlada LRS pripravila predlog tega zakona in ga predložila skupščini, je bilo med ostalim v predlogu zapisano: »Podlaga za organizacijo prostovoljnega gasilstva v FLRJ je dana v 21. členu zakona o Narodni Milici, po katerem je obramba pred požarom in zaščita ljudi od požaru in drugih elementarnih nezgodah zamišljena na način, da v večjih mestih obstaja poklicna gasilska narodna milica, medtem ko naj bi v drugih naseljih te naloge vršila društva, kot prostovoljne organizacije ljudstva. Organizacija prostovoljnega gasilstva že obstaja in se je v dobi po osvoboditvi lepo obnesla, ko je zlasti pri obnovi dežele dosegla velike uspehe.«

Sprejeti zakon je poleg temeljnih določil urejal ustroj prostovoljnega gasilstva,

ustroj operativne službe, kot tudi gasilske domove, orodje in opremo, sredstva vzajemne pomoči, nadzorstvo, finančno poslovanje, kot tudi uniforme ter formiranje republiškega gasilskega sveta pri ministrstvu za notranje zadeve kot svetovalnega organa v zadevah, ki se nanašajo na gasilstvo. Po tem zakonu so bili krajevni, mestni, rajonski LO dolžni zagotavljati v svojih lastnih proračunih finančna sredstva za gradnjo in vzdrževanje gasilskih domov, nabavo orodja in opreme ter njeno vzdrževanje. Strokovno usposabljanje gasilskih čet je potekalo pod vodstvom uprav nrodne milice po načrtu, sestavljenem v sporazumu z okrajno oz. mestno gasilsko zvezo.

Na zveznem nivoju je bil 1. 2. sprejet prvi temeljni zakon o varstvu pred požarom, 27. 3. 1956 v zvezni skupščini, ki je bil objavljen v Ur. l. FLRJ št. 18/56 z dne 25. 4. 1956. Ta zakon poleg temeljnih določb opredeljuje v II. poglavju od 4. do 15. člena ukrepe za varstvo pred požarom. V III. poglavju je opredeljena organizacija. V 16. členu je bilo opredeljeno, da upravne zadeve varstva pred požarom in drugimi elementarnimi nesrečami opravljajo upravni organi za notranje zadeve, za gašenje požarov pa se organizirajo poklicne gasilske enote in enote prostovoljnih gasilskih društev. Zanimiva je opredelitev v 18. členu, da vsak naseljen kraj, ki ima več kot 15 000 prebivalcev, mora imeti organizirano gasilsko enoto, usposobljeno za gašenje požara. V nadaljevanju so bolj natančno opredeljene pravice in dolžnosti poklicnih in prostovoljnih gasilskih organizacij. V IV. poglavju je opredeljeno gašenje požara in pravice. V V. poglavju so obdelana materialna sredstva. V 42. členu je opredeljena obveznost občine ali okrajev, gospodarskih podjetij in zavodov, da so za potrebe na svojih območjih dolžni preskrbeti najpotrebnejše gasilsko orodje in opremo kot tudi poskrbeti za primerne prostore za to opremo, in sicer za poklicne, prostovoljne in industrijske gasilske enote. Finančni stroški se krijejo iz proračunskih sredstev občine ali okraja. V 45. členu je bila opredeljena obveznost ustanovitve okrajnih gasilskih skladov. Dohodki teh skladov so bili: 4 % vseh zavarovalnih požarnih premij, gasilski prispevki v višini 2 % dohodnine, nabrane v okraju po predpisih o dohodninah, ter dotacije DPS in darila. VI. poglavje je obravnavalo kazni za storjene prekrške na področju požarnega varstva.

Spremembe in dopolnitve tega temeljnega zakona o varstvu pred požarom so bile sprejete v zvezni skupščini 27. 2. 1965 in objavljene v Ur. l. FLRJ št. 10/65 z dne 10. 3. 1965, ki ni bistveno spremenil vsebine, ampak doplnil ali spremenil tista določila, ki so odsevala takratne družbene spremembe.

Dne 2. 7. 1959 je slovenska skupščina sprejela nov Zakon o gasilskih društvih, ki je bil objavljen v Ur. l. LRS, št. 22/59 z dne 16. 7. 1959. S tem zakonom je prenehal veljati zakon iz leta 1948. V 11. poglavju sprejetega zakona so bila znatno liberalizirana določila o ustanovitvi in

članstvu, gasilskih enotah, organih zvez, nadzoru in drugo. V tem zakonu so bila gasilska društva opredeljena kot družbene organizacije za varstvo življenja in premoženja pred požarom in pomoč pri drugih elementarnih nesrečah, zato opravljajo javno službo.

Zakon o spremembah zakona o gasilskih društvih je bil sprejet v republiški skupščini 31. 3. 1965 ter objavljen v Ur. l. št. 11/65 z dne 31. 3. 1965. V 8. členu so bili objavljeni nekateri popravki oz. manjše dopolnitve, ki bistveno niso vplivale na njegovo vsebino.

Nakopičeno problematiko požarnega varstva v državi pa ni rešil niti novi zakon. Dne 5. 6. 1970 je bil namreč v zvezni skupščini sprejet Splošni zakon o požarnem varstvu, ki je bil objavljen v Ur. l. SFRJ št. 25/70, dne 11. 6. 1970. Zakon ima le 15 členov, v katerih so obdelana zgolj splošna določila o preventivni dejavnosti in o organizacijah gasilskih enot, načrt požarnega varstva in drugo. Za izdajo podrobnejših predpisov so bile pooblašene republike, kar je bilo v skladu s takrat sprejetimi ustavnimi spremembami.

Na podlagi omenjenega zveznega splošnega zakona o požarnem varstvu je republiška skupščina 28. 12. 1970 sprejela nov Zakon o varstvu pred požarom in gasilstvu, ki je bil objavljen v Ur. l. SRS, št. 47/70 z dne 30. 12. 1970 in je pomenil pomemben korak v nadaljnjem razvoju požarnega varstva.

Zakon je obsegal kar 12 poglavij s 83 člani. Po tem zakonu je varstvu pred požarom zadeva splošnega pomena za republiko, sama služba varstva pred požarom pa je javna služba. V 17. členu tretjega poglavja je bilo opredeljeno, da morajo občine imeti svoj načrt varstva pred požarom. Podjetja, zavodi in drugi organi, ki so določeni v občinskem načrtu, pa so bili dolžni sprejeti pravilnik o požarnem redu. Požarne inšpekcije so bile opredeljene v IV. poglavju zakona, medtem ko V. poglavje obravnava gasilske organizacije (društva, zveze in gasilske enote). Novost predstavlja VI. poglavje, s katerim se poskuša sistemsko urediti vprašanje financiranja gasilskih organizacij. Občinam je dopuščeno, da formirajo svoje požarne skupnosti ali gasilske sklade. Za požarno varnost je bilo še vedno namenjenih 6 % od tehničnih premij požarnega zavarovanja, prispevki iz proračuna in drugih organizacij, v skladu z občinskim načrtom požarnega varstva, ter sredstva občanov. Delitev sredstev je bila strogo namenska, in sicer za nabavo opreme, za gasilske domove, strokovno izobraževanje in popularizacijo požarne preventive. Ostala poglavja so obravnavala gašenje požarov in reševanje, povračila stroškov in gasilska tehnična sredstva. V X. poglavju o financiranju varstva pred požarom je še opredeljeno, da je ustanovitelj poklicne gasilske enote dolžan preskrbeti gasilska tehnična sredstva in sredstva za delo. Isto velja tudi za teritorialne prostovoljne gasilske enote, za katere opremo in domove je bila prav tako dolžna skrbeti občina v skladu s

svojim načrtom požarnega varstva. Zakon je začel veljati 1. 1. 1971.

In končno je bil 21. 1. 1976 v republiški skupščini sprejet nov, še danes veljavni zakon o varstvu pred požarom, objavljen v Ur. l. SRS št. 2/76 z dne 28. 1. 1976. Njegove spremembe in dopolnitve so bile sprejete v republiški skupščini 7. 5. 1984 ter objavljene v Ur. l. SRS št. 15/84 z dne 21. 5. 1984.

Vsekakor pa je ta zakon prispeval k boljši organiziranosti požarnega varstva v republiki in v sistemskemu financiranju potreb te dejavnosti z uvedbo samoupravnih interesnih skupnosti; le-te so bile ukinjene 1. 1. 1990 v skladu s spremembami republiške ustave. Zakon obsega 11 poglavij z 91 člani ter pomeni le modernizacijo zakona iz leta 1970, saj je v glavnem ohranil vsa njegova poglavja.

Zaključek

Ta prikaz pestre zakonodajne dejavnosti na področju požarnega varstva oz. gasilstva nasploh nam pove, da kljub vsem dobrim namenom in različnim poskusom doslej oblastem ni uspelo, vsaj za daljše obdobje, urediti te dejavnosti predvsem kot dejavnost, ki je ob katerem koli času

priljubljena priskočiti na pomoč človeku, ki je pomoči najbolj potreben.

Zato je upravičeno pričakovati, da bo zakonodajalec pri sestavljanju novega, sodobnejšega zakona o požarnem varstvu in gasilstvu upošteval ne samo družbene spremembe, dobre in slabe strani ter najnovejše dosežke v svetu, ampak tudi vse uspehe in neuspehe, ki smo jih doslej zabeležili na področju požarnega varstva.

1. Božič, B., Razvoj gasilstva na Slovenskem, Ljubljana 1968. Gasilstvo na Slovenskem do leta 1941, Ljubljana 1988.
2. Dolenc, M., 1935. Pravna zgodovina za slovensko ozemlje, Ljubljana.
3. Gasilec — glasilo Deželne zveze gasilskih društev (zbirka 1897—1918).
4. Gasilec — glasilo Jugoslovanske gasilske zveze Ljubljana in Gasilske zajednice dravske banovine (zbirka 1919—1941).
5. Gasilski vestnik — glasilo Gasilske zveze Slovenije (zbirka 1948—1990).
6. Rudolf, A., Zakoni in uredbe XXXII. Zvezek 1933 — Gasilstvo in požarna obramba. Zbirka zakonskih predpisov s posebnim poudarkom na dravski banovini.
7. Uradni listi SFRJ in SRS — letniki od 1945 do konca 1989.

V Gornji Radgoni uničena hiša in vozilo, po bojih v vojni junija 1991 (fotografija: Milan Klemenčič).